

LÁZÁR ERVIN

KORONA ÉS KARD

MAGYAR MONDÁK, CIGÁNY MESÉK

HERBSZT LÁSZLÓ ILLUSZTRÁCIÓIVAL

MÓRA

LÁZÁR ERVIN

KORONA ÉS KARD

MAGYAR MONDÁK, CIGÁNY MESÉK

HERBSZT LÁSZLÓ ILLUSZTRÁCIÓIVAL

MÓRA

Minden jog fenntartva, a kiadvány egészének
vagy bármely részének a kiadó engedélye nélküli
sokszorosítása, másolása, egyéb engedélyköteles felhasználása
– beleértve a kiadvány digitalizálását és ily módon történő
többszörözését, nyilvánossághoz közvetítését – szigorúan tilos.

© Lázár Ervin jogutódai, 2020
Illusztráció © Herbszt László, 2020
© Móra Könyvkiadó, 2020

MAGYAR MONDÁK

ISTEN KARDJA

A gyerek a jószágot fürkészte. A gulya nyugtalankodott, mintha valami szokatlan készülődne. A vezérbika fölemelte a fejét, szobor-
mereven, táguló orrlyukakkal figyelt, s mintha a fűszálak is meg-
neszeltek volna valamit, ijedt hullámváz söpört át rajtuk.

A gyerek az égre kémlelt, vihar előtt szokott így megbolydulni
a jószág, de felhő semerre, az ég szelídkéken ragyogott. A vezér-
bika elbődült, most már valamennyi állat ugyanabba az irányba
figyelt, a gyerek ágaskodva nézte, mi lehet a nyugtalanság oka,
s meglátta a távolból kibontakozó lovascsapat körvonalait. Lassan-
lassan idehallott a lovak patáinak tompa dobogása is.

Odalent a jurták között is mozgolódás támadt, az emberek ki-
sereglettek a sátrak elé. A gyerek – megfélelve a gondjaira bí-
zott állatokról – a lovasok felé futott.

Az út szélén álló emberek akkor már kapkodták le süvegeiket.*
A gyerek lassított, odasomfordált a férfiak közé, szemével az apját
kereste. Ott állt a többiek között, ő is levetett süveggel. A fiára pil-
lantott.

– Le a süveggel, fiam, jön Attila fejedelem.

A gyerek lekapta a süvegét.

A kényes-fényes, aranyozott ruhás vitézek között egyszerű bőr-
ruhában egy széles mellű, zömök ifjú lovagolt, nem volt rajta
semmi dísz, csak ló kantárján szikrázott föl kápráztató fénnel
egy drágakő. S hiába volt a legegyszerűbb ruhában Attila, a gyerek
mégis azonnal tudta: ő a fejedelem.

Az emberek süvegüket lengetve köszöntötték.

A menet elvonult, hosszan bámultak a porfelhőbe burkolózó
lovasok után.

* A csillaggal jelölt szavak magyarázatát lásd a 203. oldalon.

– Ő lesz a világ ura – mondta a gyerek apja, s amikor a fia kérdően nézett rá, hozzátette: – Megálmodta az anyja.

A gyerek elképzelte a fényes királyi udvart, látta, ahogy Attila anyja lassan álomba merül, a sürgő szolganép lábujjhegyre vált, csend lesz, a légy zümmögését is meg lehet hallani. A királyné feje fölött egy öklömnyi fénygombolyag ragyog, forog, növekszik, a színét váltja, a fényesség közepéből előlép egy ifjú – semmi kétség, ugyanaz, aki az előbb ellovagolt előttünk –, s azt mondja:

– Én leszek a fiad.

A királyné álmában boldogan elmosolyodik, látja, amint odafent megnyílnak az egek, egy fényes tárgy hull alá, egyre vakítóbban ragyog, lángnyelvek csapnak ki belőle. Egy kard. A kard hullócsillagként suhan lefelé, majd engedelmesen az ifjú oldalára simul. Ott áll az anya előtt a fia, felővezve Isten lángoló kardjával.

A gyerek ámulva néz az apjára.

– Nem az a kard volt rajta? – kérdezi.

– Valamikor nagyon régen elveszett – feleli az apja –, de Attila megtalálja, derekára övezi, és ő lesz a világ ura.

A gyerek visszasétált az állataihoz, leült a fűbe, és Attilát látta maga előtt, felővezve az Isten kardjával.

Közben néhány marha elkószált, a gyerek botját lengetve utánuk eredt, hogy egybeterelje őket.

De nicsak, az egyik üsző* mintha sántítana. Szemügyre vette közelebbről, semmi kétség, megsérült az állat lába.

Mi sérthette föl? A gyerek keresgélni kezdett a legelőn, vércseppek virítottak a fűvön, négykézlábra ereszkedett, óvatosan végigsimított a tenyerével a földön. Tapogatódzó ujjhegye hegyes vasdarabot érintett. „Hát te voltál az” – gondolta, és ki akarta rántani a földből. De a szándék csak szándék maradt, mert a fekete vasból kipattant egy szikra, a gyerek hátrahőkölt, látta, hogy a vas felizzik, lángok csapnak ki belőle, s lassan-lassan emelkedni kezd a földből. Egy kard!

Összeszedte minden bátorságát, megragadta a kard markolatát, és futni kezdett vele arra, amerre Attila és lovascsapata távozott.

Az emberek látták a lobogó karddal futó pásztorfiút, és ijedtükben eltakarták az arcukat.

Egy erdőszélen táborozott Attila csapata, ott érte őket utol a fiú. Egyenesen a fejedelemhez futott, nyújtotta feléje a kardot.

– Ezt a csodakardot a legelőn találtam, gondolom, téged illet.

Attila kezébe vette a kardot. Tudta, hogy az anyja által megálmodott kard, az Isten kardja jutott el hozzá. Keményen megmarkolta, és a négy égtáj felé suhintott vele. Északra, nyugatra, keletre, délre. Azt mondta:

– Isten kardjával a föld minden népét megbüntetem.

A VÉRSZERZŐDÉS

A hírvívő lovas tajtékos paripáját megállította a tanácsdombon, s mintha a négy égtájnak jelentené, elkiáltotta magát:

– Végigjártam mind a hét országot; Nyéket, Megyert, Kürtgyarmatot, Tarjánt, Jenőt, Kért és Keszit, hogy uraikat, a hét fejedelmi személyt itt, a tanács dombján tanácskozásra összehívjam. A hét fejedelmi személy még ma összegyűlik itt, hogy sorsunkról határozzon. Szóljanak a dobok, szóljanak a csimpolyák*!

Dübögni kezdtek a sámandobok, dübögésüket, mint fát a vadszőlő indája, tekervényes csimpolyaszó ölelte körül. A domb mellé, széles karéjt formálva körüle, gyülekezni kezdett a nép, s nemso-kára táncoló, széles szügyű* lován feltűnt az első fejedelmi személy. A zene egy pillanatra elhallgatott, és a felzengő csendben a sámánok köszöntötték az érkezőt:

– Légy üdvöz, Tétény.

Tétény leszállt lováról, és – kíséretét hátrahagyva – egymagában felment a tanácsdombra.

Pár perc múlva követte őt Huba, aztán Tas, Ond, Kende, Előd, s legvégül pedig egy sudár termetű, barna arcú, fekete szemű férfi, Álmos.

– Légy üdvöz, Álmos – zúgta el neki is a sámánok kara, s most már nem zendült föl a zeneszó, megkezdődött a tanácskozás.

– Mi, a hétmagyarok – mondta Tétény – azért gyűltünk itt össze, mert Szittyaország annyira megtelt népeinkkel, hogy sem táplálni, sem befogadni nem tud bennünket.

– Új földet kell hát elfoglalnunk – mondta Ond –, ahol békességben és bőségben élhetünk valamennyien.

– Pannónia földjére menjünk – mondta Álmos –, hiszen az minket illet, mert ősünk, Attila király birodalma volt.

– Úgy van – helyeselt Kende –, és tejjel-mézzel folyó földnek

mondják, vizekben bővelkedőnek. Eltart bennünket is, jószágainkat is.

– Attila városa, Buda, újra a miénk lesz – mondta Tas.

Ekkor Huba szólalt meg:

– De a nagy célt csak akkor érhetjük el, ha közös akarattal vezért és parancsolót választunk magunk közül, akinek feltétlen engedelemmel tartozunk valamennyien, nehogy széthúzás, pártoskodás gyengítsen bennünket.

– Úgy van – kiáltották valamennyien. – Válasszunk!

Ekkor a sámánok közül kivált egy, és közelebb lépett a hét vezérhez. Dobját pörgetve énekbe kezdett.

– Önedbelia lányáról énekelek, Ügyek feleségéről, Emeséről...

A történetet persze valamennyien ismerték, s a sámán éneke felidézte a turult, ahogy ott lebeg a gyermekét váró Emese sátra fölött, majd leereszkedik, az asszony vállára ül, és így szól:

– Dicső királyok származnak méhedből.

Emese ekkor hátracsukló fejfel, hunyt szemmel úgy látta, hogy sátrából hatalmas folyam hömpölyög elő, díszes, aranyozott gályákat hord a hátán, s a gályákon egy-egy ragyogó arcú férfiú áll, koronával a fején.

A turul így folytatta:

– De király utódaid nem itt, hanem egy távoli földön fognak uralkodni.

A sámán folytatta:

– És a gyermek, akit szült, mert álom jósolta jöttét, az Álmos nevet kapta. Válasszatok, vezérek, ki legyen a magyarok fejedelme!

S a vezérek egy emberként kiáltották:

– Álmos!

Téténny lépett elő.

– Közös akarattal téged vezérnek és parancsolónak megválasztottunk, követünk téged jóban-rosszban. S hogy választásunk és szövetségünk a hegyeknél szilárdabb legyen, pecsételjük meg vérszerződéssel.

Egy szolga aranyedényt vitt a hét vezérhez, és azok, elővonva késüket, sebet ejtettek a karjukon, és egy-egy csepp vért az edény-

ben lévő borba csöppentettek. Az edényt magasba emelték, és esküdtek:

– Ameddig életünk tart, sőt utódaink élete fogytaig mindig Álmos vezér ivadéka lesz a vezérünk.

– Esküszünk! – zúgták rá.

– Ami jószágot közösen szerzünk, mindenkinek része legyen abban.

– Esküszünk!

– Azok a fejedelmi személyek, akik szabad akaratukból Álmost vezérnek választották, soha a vezér tanácsából ki ne maradjanak.

– Esküszünk!

– Ha valaki az utódok közül a vezér személyéhez hűtlen lenne, annak úgy hulljon a vére, ahogy a mienk hullott, amikor Álmossal vérszerződést kötöttünk.

– Esküszünk!

– Hogyha valaki az utódok közül a vérszerződést megszegné, azt örök átok sújtsa!

– Esküszünk! – kiáltották a vezérek, és az aranyedény körbejárt, mindannyian ittak belőle, s az ősi magyar törvények szerint attól fogva mindannyian vérrokonnak számítottak.

Újra fölcsendült a zene, a magyarok fejedelme felemelt kézzel üdvözölte a dombot körülvevő ujjongó sokaságot.

A SZENTGALLENÍ KALAND

– Na, mit állsz ott, mint a kapubálvány?! – kiabálták neki a barátok, de Heribáld dacosan oldalt vetette a fejét. „Úgy állok, ahogy akarok. Ha úgy tartja kedvem, meg sem mozdulok egész estig.” S álldogált tovább a nyüzsgő kolostorudvar közepén megbántottan és gőgösen.

Hogyisne lett volna megbántott és dacos, hiszen nem adták ki az idei bőrráradékát, és itt áll elrongyolódott saruban. „Tessék, csak tessék, vessetek egy pillantást a sarumra! Hát saru ez?! Laffog a talpa, a szíjai elszakadoztak. Szégyen a lábon. S különben is, nem dolgozni jöttem én ide, hanem imádkozni. Elmerülni a csendben és az áhítatban. Közelebb jutni az Úrhoz.”

– Azt hiszitek, Istennek tetsző cselekedet, hogy fegyvereket fabrikáltok? Nem azért gyűltetek e falak közé. És különben is, ami jár, az jár – prédikált Heribáld; a többiek nevettek.

– Majd jön Engilbertus apát, és megmondja neked, hogy miért gyűltünk e falak közé – mondta egy testes barát, miközben szaporán forgott kezében a szerszám.

– Már jön is – kiáltotta valaki, mire még szaporábban csengtek a kalapácsok, magasabb hangra váltottak a fűrészek és reszelők, a vonókések* gyorsabban hámozták a fáról a kunkorokat.

Engilbertus apát a lépcső tetejéről végigröptette tekintetét a nyüzsgő barátokon.

– Gyere gyorsan, állj be te is! – suttogta valaki Heribáldnak.

De neki aztán suttoghatott. Állt mozdulatlanul az udvar közepén, mint sziget a tengerben. Engilbertus elégedetten nézte a szorgalmasan munkálkodó testvéreket, a lándzsahegyeket kalapáló kovácsokat, a kardélező köszörűsöket, a feszülő háttal dolgozó íjkészítőket, a bőrvértekkal foglalatoskodó szíjgyártókat, s közben megakadt a szeme Heribáldon.

Bosszúsan összerándult a szemöldöke, lassú léptekkel odasétált a barát elé.

– Hát te, testvérem? Te miért nem dolgozol?

– Ebben a saruban? – méltatlankodott Heribáld, s csuháját, mint egy kacér nő a szoknyáját, combig felhúzta, s jobb lábát magasra emelve meglebegtette döglött madárra emlékeztető saruját az apát előtt.

Engilbertus elfintorodott, a barátok háta rázkódott a visszafojtott nevetéstől.

– Szégyelld magad – mondta hangosan Engilbertus –, a magyarok fölégetik házainkat, kardélre hányják a csecsszopókat is, rabolnak, fosztogatnak, meggyalázzák templomainkat, s neked a sarudon jár az eszed.

– Ilyen saruban nem harcolok a magyarok ellen. Ilyen saruban én nem is félek a magyaroktól.

Engilbertus legyintett, és otthagyta Heribáldot.

– Szóval nem félsz a magyaroktól? – nevetgéltek a barátok.

– Majd karóba húznak.

– Felnégyelnek.

– Eleven tűzön elégetnek.

– Ló farkához kötöznek.

Nagy nevetgélés közben ijesztgették Heribáldot, de ő fel se vette, még a fél lábon állást sem hagyta abba.

Ám egy pillanat alatt kikerült a figyelem középpontjából, mert a kapuőrök berohantak az udvarra, integettek, kiabáltak, a barátok – az egy Heribáld kivételével – mind a kapuhoz tódultak. Egy lovas vágatott be, leugrott csatakos* lováról, és Heribáld elé térdelt:

– Atyám, a magyarok!

Engilbertus intésére olyan lett az udvar, mint a hangyaboly. Csak Heribáld nem mozdult továbbra sem. De most már senki nem törődött vele. Lovakat nyergeltek, ökröket fogtak a málhás szekerek elé. A kincstartó atya egy hatalmas kulccsal kinyitotta a kincsház ajtaját, hordták a barátok a szekerekre az aranyat, ezüstöt, a díszes kelyheket és cifra gyertyatartókat. Mentették szent

könyveiket, a templom kincseit, az oltáriszentséget maga Engilbertus hozta, láttára a barátok, málhával a hátukon, csomagokkal a kezükben, térdet hajtottak, egyedül csak a megátalkodott Heribáld állt ott az udvar közepén, mint a cövek.

Szekérre rakták az élelmiszereket is, a tartalék bőröket, vásznakat. Néhányan állatokat terelgettek maguk előtt. A pincemester és társai is serénykedtek, de csak néhány hordót sikerült szekérre menteniük.

– Hagyjátok, nincs idő – szólt rájuk Engilbertus –, induljatok! A karaván nekilendült.

– Gyere most már te is – intett az apát Heribáldnak, de ő konokon rázta a fejét, és a sarujára mutogatott. Engilbertus dühösen parancsolta két barátnak, hogy hozzák Heribáldot erővel. De Heribáld küzdött, mint egy oroszlán. Nem ment. Mit volt mit tenni, a két barát sorsára hagyta őt.

Engilbertusék a Sitter folyó fölé magasodó, hegybe rejtett erődítménybe vonultak. Heribáld meg, mint a kapubálvány, állt egymagában a kihalt udvar közepén.

Egy óra sem telt bele, megérkezett a magyarok előőrse. Tíz-tizenkét lovas vágatott be hujjogatva, kardját lobogtatva a kapun. Körbeszáguldották a kolostorudvart, s hökkenten állították meg lovaikat, amikor Heribáldot észrevették. Körülállták, egyik-másik még meg is tapogatta, élő-e igazán. Az volt. S nem félt. Ez tetszett nekik.

– Hát te?

A kérdő mozdulatra Heribáld a saruját mutogatva magyarázni kezdte, hogy ő bizony erre az évre nem kapta meg a bőráradékát. Nagyon nagy sérelem érte, láthatja, aki nem vak. A magyarok nem értették, miről van szó, de hasukat fogták neveltükben. Betódult a kapun a portyázók derékhada is, egyre többen állták körül Heribáldot, úgy bámulták, mint egy csodalényt, ő meg egyre jobban belelendült a saruról szóló panaszbeszédébe, a magyarok harsányakat nevettek, mintha vígjátékot néztek volna.

Majd elunták a nevetgélést, és a kincseket kezdték firtatni. Nagy nehezen megértette, s kacsázó léptekkel vezette a harco-

sokat a kincstár felé, erőlködve kitárta a vaspántos ajtószárnyat. A katonák csalódottan, dühösen néztek rá. Odabenn néhány poros egyházi zászló árválkodott, s egy hasra esett, aranyfüsttel befuttatott fa gyertyatartó. A kincstár üres volt. Egy dühös katonára kardot rántott, s ott helyben fölnyársalja Heribáldot, ha a barát magasra tartott ujjára nem ígéri, hogy tud ám ő még valamit. Nosza, mutasd, lökdösték, és Heribáld a pincébe vezette őket, megdicsőült arccal mutatott a hordókra. Az egyik magyar mérgében buzogányával bezúzta az első hordó oldalát. Heribáld kétségbeesetten nézte a kiömlő drága bort, és a hordóra vetette magát, hogy testével torlaszolja el a rést, eközben nem mulasztott el egyet-kettőt kortyintani belőle.

A látványra elszállt a magyarok dühe, harsány nevetés feszegette a pince boltíveit, a katonák süvegükkel fogták föl a kiömlő bort, és jókat húztak belőle.

Mint egy diadalmenet, hordókat görgetve kerültek újra a napvilágra, s Heribáldot, aki serényen segédkezett a hordógurításban, barátságos hátba veregetéssel jutalmazták. Heribáld sem maradt adós, ő is barátságosan hátba veregette a katonákat.

Odakinn már nagy tűz lobogott, nyárson sült hús illata töltötte be a levegőt. Heribáld szimatolt, és nagyot nyelt. Mi tagadás, éhes volt.

A magyarok a tűz mellé görgették a hordókat, s a konyhából odahordott edényeket borral töltötték meg. Ittak, s biztatták Heribáldot is, hogy igyék. Nem kellett neki kétszer mondani. Csurgott a bor az állára, hasára, a magyarok nevettek, mint a gyerekek. Tetszett nekik. Heribáld boldogan trónolt köztük, s hogy az öröme teljes legyen, még egy nagy darab sült húst is a kezébe nyomtak.

A magyarok a bortól nekihevülve énekelni kezdtek, előkerült néhány zeneszerszám is, a fura ütemre Heribáld elégedetten ingatta a derekát. Az egyik katona fölugrott, táncra perdült, példáját a többiek is követték, járták a tűz körül. Heribáld is talpra szökent, próbálgatta a furcsa ugrós, forgós tánclépéseket. Leffegett* a saruja, röpködött a csuhája, a magyarok hujjogva éljeneztek őt.

A mulatságnak egy kürt harsogása vetett véget, a magyarok villámgyorsan lóra pattantak, zárt rendben kivonultak a kapun. Heribáld sajnálkozva, bizonytalan léptekkel utánuk botorkált. A lovasok meglengették feléje a süvegüket, aztán vágára fogták, s pillanatok alatt eltűntek az út kanyarulatában. Heribáld intgető karja bánatosan lehanyatlott, visszacsoszogott a hamvadó tűz mellé, nagyot húzott egy öntöttvas fazékból, és révetegen bámulta a parazsat. Aztán csattintott az ujjával, s csak úgy magában próbálgatta a magyarok tánclépéseit. Dúdolt is hozzá.

Beesteledett. Heribáld elfáradt, leült, hátát a falnak támasztotta, s már aludt is. Bizonyára a magyarokról álmodott.

Késő éjjel lopakodott be a kapun a barátok felderítő csapata. Fáklyák villantak, kirajzolódott az alvó Heribáld alakja. A barátok ijedten körülállták, egyikük óvatosan megérintette.

– De hiszen él! Hé, Heribáld, Heribáld!

Heribáld fölhorkant, álomittasan körülnézett.

– Hát nem öltek meg a magyarok?

– A magyarok? A magyarok, testvéreim, a világon a legeslegjobb emberek – mondta áhítattal, s lenyúlt maga mellé, megkeverte az öntöttvas fazekat, és jó nagyot húzott belőle.